

Paměti Michela Stüelera (1629–1649) jako zdroj pro historické i jiné vědní disciplíny

Jan KILIÁN

Abstract: Recently, for the first time ever, it has been published to the full extent the memoirs of Michel Stüeler, the burgher of Krupka, from the peak period of the Thirty Years' War. The fields in which they can find their application are the entire crowd – mining and metallurgy, military history, agriculture (including fruit growing, viticulture or vegetable growing), hunting, medicine (recorded diseases, their course and duration of treatment), psychology and psychoanalysis, including sexology, literature (reading, book purchases), German studies, historical demography, historical geography and toponomastics, folklore, as well as paleometeorology and the history of forensic science. The whole work is literally a well for learning the history of mentalities, everyday life and culture in a small town during the Thirty Years' War.

Key Words: Michel Stüeler; Krupka; Thirty Years' War; Memoirs; Scientific Disciplines

Sotva který archivní pramen podá takové svědectví o realitě a každodennosti prostého obyvatelstva za třicetileté války jako autentická výpověď v podobě privátní korespondence nebo paměti. Obojího bylo zatím u nás poznáno poskrovnu, mnohé dosud ani nebylo odhaleno,^{1]} natož využito. Tato slova platí zvláště pro soukromé listy obyvatel českých měst, v nichž měšťané a měšťanky nechávají nahlédnout do intimních sfér svých životů – nejen když vypočítávají své bolesti a strasti.^{2]} Svou antologii si dosud nevysloužily, na rozdíl od druhého, mezi badateli i čtenáři mnohem populárnějšího typu „ego-dokumentů“,^{3]} představovanému

1] Pro dobu předbělohorskou M. Hrubá přímo konstatuje jejich úplnou absenci. Michaela HRUBÁ, *Zvonění na sv. Alžbětu. Odras norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011, s. 31.

2] Jako příklad lze uvést listy náchodského písaře Lukáše Šadimského (Státní okresní archiv [dále SOKA] Náchod, Archiv města [dále AM] Náchod, inv. č. 1568, karton 35) nebo měšťanskou korespondenci v rámci spisové registratury Mělníka (SOKA Mělník, AM Mělník, spisy, zvláště složka Militare) či Kašperských Hor (SOKA Klatovy, AM Kašperské Hory, spisy, zvláště kartony N55 a N56).

3] K termínu Winfried SCHULZE (Hg.), *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996 či Harald TERSCH, *Österreichische Selbstzeugnisse des Spätmittelalter und Frühen Neuzeit (1400–1650)*, Wien – Köln – Weimar 1998. Srovnej též Thomas WINKELBAUER (Hg.), *Vom Lebenslauf zur Biographie. Geschichte, Quellen und Probleme der historischen Biographik und Autobiographik*, Horn – Waidhofen/Thaya 2000.

měšťanskou analistickou tvorbou.⁴⁾ Díky Zdeňce Tiché a Josefu Polišenskému se už domácí veřejnost mohla seznámit s výbory z jazykově českých kronik období dlouhého válečného konfliktu,⁵⁾ většina z těch významných byla zpřístupněna rovněž v kritických edicích, některé (mj. spis Mikuláše Dačického z Heslova) dokonce opakovaně, u jiných se o reedici uvažuje.⁶⁾ Naopak naprosto neuspokojivá situace panuje u paměti, kronik a letopisů psaných v prostředí zemsky českých měst německým jazykem. Výzkum ustrnul prakticky v dobách konce 19. a nejvýše první poloviny 20. století v mezích sudetoněmecké regionální produkce,⁷⁾ od té doby na většinu oněch zdrojů usedá prach. Některé jsou zřejmě nenávratně ztraceny a známy jen z opisů,⁸⁾ jiné v havarijním stavu toužebně čekají na restaurování,⁹⁾ další se možná teprve objeví po odpovídajícím zinventarizování nezpracovaných archivních fondů sudetských měst.¹⁰⁾ Jen zlomku se dostalo pozornosti od současných badatelů. I tento zlomek nicméně dokazuje mimořádnou reprezentativnost dochovaných narativních děl německých současníků třicetileté

4) Pro dobu předbělohorskou je nejnověji k dispozici syntéza Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526–1620*, Praha 2010 (mezerovitá ovšem zvláště u měst etnicky německých); ke komparaci se rovněž nabízí Helmut BRÄUER, *Stadchronistik und städtische Gesellschaft: Über die Widerspiegelung sozialer Strukturen in der obersächsisch-lausitzischen Stadthronistik der frühen Neuzeit*, Leipzig 2009.

5) Josef POLIŠENSKÝ (ed.), *Kniha o bolesti a smutku*, Praha 1948 a Zdeňka TICHÁ (ed.), *Kroniky válečných dob*, Praha 1975.

6) Srov. Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, Praha 1996 nebo Antonín REZEK (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I–II*, Praha 1878–1880; Zdeněk KAMPER (ed.), *Kronika mladoboleslavská od Jiřika Bydžovského sepsaná*, Mladá Boleslav 1935; Vlasta FIALOVÁ (ed.), *Kronika Holešovská (1615–1645)*, Holešov 1967; Martin KOVÁŘ, *Pavel Mikšovic a jeho kronika Lounská*, Sborník historického kroužku 1–16, 1900–1915; Jan Bohuslav MILTNER (ed.), *Paměti volyňské (1617–1647) Bartoloměje Prokopa*, Památky archeologické a místopisné 13, 1885–1886, s. 49–64, 163–170, 255–262, 315–320; František DOSTÁL (ed.), *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, Ostrava 1962; Josef PETERS (ed.), *Václav Kněžoveský a jeho paměti*, Slánský obzor – Ročenka musejního spolku ve Slaném 6, 1898, s. 13–56; Jan Bohuslav MILTNER (ed.), *Kalendář historický Daniele Vepřka, měštěnina Slánského*, Výroční zpráva cis. král. vyššího gymnasia v Hradci Králové na konci školního roku 1883, Hradec Králové 1883, s. 1–19.

7) Např. Christian d'ELVERT (Hg.), *Mährische und Schlesische Kroniken I*, Brünn 1861; Adolf PAUDLER (Hg.), *Pastor Schlegels Chronik von Bensen*, Bensen 1887 či Ludwig SCHLESINGER (Hg.), *Zwei Aktenstücke über die Eroberung des Brüxer Schlosses durch Wrangel im Jahre 1646*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 10, Prag 1872, s. 223–237.

8) Což je příklad nejen Haufovy kroniky z Benešova nad Ploučnicí, ale i samotného díla Michela Stüelera.

9) Zvláště unikátní kronika Bartela Habela z Chabařovic (uložena v Archivu města Ústí nad Labem). Srovnej Gustav MATTAUCH, *Chronik der Stadt Karbitz*, Karbitz 1880; Gustav SIMON, *Karbitz und Umgebung zur Zeit des Dreißigjährigen Krieges*, Erzgebirgszeitung 37, 1916, s. 162–165, 178–183, 186–191 či *Aus der Jugendzeit der Stadt Karbitz*, Aussig 1921 (editorem byl snad také G. Simon).

10) Po osobních sondách očekávám potenciální nálezy mj. ve městech na Sokolovsku a na Tachovsku.

války, nijak nezaostávajících za jejich českými kolegy. Ať už jde o českolipského řemeslníka Hanse Kriescheho,^{11]} chomutovského Andrease Augustina Fiedlera, koncipujícího svůj opus v rovině světové, zemské a regionální,^{12]} nebo o Michela Stüelera,^{13]} jemuž bude věnován následující příspěvek.

Krupský rodák Stüeler přišel na svět patrně roku 1583^{14]} a ve věku pětadvaceti let získal navzdory svému druhorozenství otcovský dům. Vyučil se koželuhem, nicméně v pozdějších dobách mu na řemeslo kvůli úřednímu vytížení zbylo jen velmi málo času, k čemuž se ještě přidala tíživá realita třicetileté války. Stüeler na jejím konci musel prodat i koželužský kotel a na svůj původní zdroj obživy minimálně na nějaký čas zcela rezignoval, ačkoli cechmistrem koželuhů zůstal až do pokročilého věku. Od mládí (konkrétně od roku 1609) jej také zaměstnávala funkce hajného, či lépe řečeno polesného, jelikož v jeho kompetenci nebyl ani tak lov jako spíš krádeže dřeva v krupských lesích. Což na druhou stranu neznamená, že by mu lovectví nepřirostlo k srdci. To můžeme vidět ze stížností soběchlebského pána, že mu Stüeler v lese stílí zajíce.^{15]} V Krupce se z Michela Stüelera stal postupem času vážený muž, který nemohl chybět při žádném důležitém úředním aktu, ať již šlo o předání města nové šternberské vrchnosti nebo v době stavovského povstání o úspěšné jednání o výkupu města z poddanství. Stüelerovy obzory se rozšiřovaly početnými cestami, na nichž poznal i metropoli Českého království, v níž byl coby rodilý luterán donucen po habsburském vítězství nad stavovskými rebely ke konverzi ke katolické víře. Horlivým vyznavačem samospasitelné víry se sice nestal, ale konverze byla předpokladem jeho další kariéry. Stüeler se tak už koncem 20. let 17. století stal obecním starším i gegenhandlerem, tedy jakýmsi kontrolorem, horního úřadu. V něm si počínal natolik úspěšně, že mu byla na jaře 1633 svěřena funkce nejvyšší, post krupského bergmistra. Po čtyřech letech ji ztratil, když se šternberské vrchnosti znelíbil svým příliš vehementním zastáváním se měšťanských práv. Dokonce byl tehdy uvězněn v chladu bechyňských zámeckých kobek. Poté se již Stüeler v horních záležitostech neangažoval a ani o obecní správu nejevil větší zájem, byť ještě krátkodobě zastával úřad faktora. Intelektuální zájmy (četba,

11] Jaroslav PANÁČEK (ed.), *Kronika města České Lípy mistra Hanse Kriescheho*, Litoměřice – Praha 2016; Veronika VOSÁLOVÁ, *Českolipský kronikář Hans Kriesche a jeho kronika*, Bezděž 9, 2000, s. 387–415. Pramen samotný viz: Knihovna Národního muzea, Českolipská kronika Hanse Kriescheho, sign. VII D 1 a SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, Opis českolipské kroniky Hanse Kriescheho, inv. č. 44.

12] Petr RAK – Jiří WOLF, *Andreas Augustin Fiedler. Barokní historik z Chomutova*, Porta Bohemica 4, 2007, s. 146–162 a Jiří WOLF, *Chomutov v letech 1630–1679 v kronice Andrease Augusta Fiedlera*, Comotovia 2007, Chomutov 2008, s. 106–141.

13] Podrobně o něm viz monografii Jan KILIÁN, *Příběh z doby neobyčejného šilenství. Život a svět krupského koželuha Michela Stüelera za třicetileté války*, Praha 2014.

14] Podle matriky totiž zemřel roku 1657 ve věku 64 let. SOA Litoměřice, Matriky, Římsko-katolický farní úřad Krupka, sign. 83/2 – Narození, oddání, zemřelí 1652–1744, pag. 231.

15] SOKA Teplice, AM Krupka, inv. č. 56, Pamětní kniha 1426–1853, kniha č. 1, fol. 7 a 10.

zpěv, hra na varhany) a solidní vzdělání Stüelera dovedly k provozování pedagogické činnosti: otevřel si školu pro dívky. Ženatý byl celkem třikrát a dočkal se i plného tuctu dětí, z něhož mu ale většina zemřela ještě v útlém věku. Se zármutkem je doprovázel k pozdně renesančnímu hřbitovnímu kostelíku sv. Anny, kde po své smrti roku 1657 spočinul i on sám.^{16]}

Důvodem, proč Michel Stüeler nezapadl mezi tisíce současníky jeho sociálního prostředí, z nichž s mnohými se přitom významem, vlivem a ekonomickými poměry nemohl vůbec rovnat, je to, že na rozdíl od nich se chopil pera a začal si vést paměti, které se z části a bohužel pouze v novodobém opise dochovaly do dnešních dnů. V nich zachytil právě nejexponovanější období třicetileté války, osudy svoje, svých nejbližších i svého města v letech 1629–1649. Že si je ale vedl patrně už mnohem dříve, nejpozději od roku 1615, a pokračoval v nich i v mírovém období, snad až do své smrti, naznačuje dosud v originále zachovaná krupská pamětní kniha z konce 17. století. Dnes je známa jako Weinerova kronika či Weinerův protokol, nicméně pisar Michael Johann Weiner byl až jejím pisatelem sekundárním, autorem starších zápisů je jezuitský odchovanec Johann Wagner. Při komparaci obou děl jednoznačně dojdeme k závěru, že Stüeler byl Wagnerovi primárním zdrojem, a to podle všeho i pro ona léta 1615–1628 a 1650–1656, která se strukturou a obsahem shodují se Stüelerovými paměťmi.^{17]} Jaký byl jejich další osud, není známo, první a třetí díl možná vzaly za své již ve Wagnerových a Weinerových dobách, díl prostřední pak na dlouhou dobu zmizel. Místní kronikáři 18. století jej očividně neznali.^{18]} Stejná slova ostatně platí i pro autora prvního, a po hříchu dosud nejpřínosnějšího, kompendia dějin horního města Krupky Hermanna Hallwicha.^{19]} Teprve koncem 19. století se měl mezi podklady ke sporu Krupských s litomeřickou konsistoří objevit extrakt z prostředního dílu Stüelerových pamětí^{20]} a na existenci originálu upozornil tehdejší chabařovický duchovní Gustav Mattauch, budoucí litomeřický probošt.^{21]} Objevil snad spis krupského měšťana ve spravovaném farním archivu? Od Mattauchy si Stüelerovy paměti vypůjčil regionální badatel a teplický

16] Podrobněji Jan KILIÁN, *Paměti krupského měšťana Michela Stüelera (1629–1649)*, Praha – Teplice 2013 (dále jen *Paměti*), zvláště s. 39–46. Srovnej též Rudolf KNOTT, *Michel Stüeler. Ein Lebens- und Sittenbild aus der Zeit des dreißigjährigen Krieges*, Teplitz 1903.

17] SOKA Teplice, AM Krupka, inv. č. 56, Pamětní kniha 1426–1853, kniha č. 1.

18] Srovnej Jan KILIÁN, *Barokní krupské kroniky*, in: Ladislav Daniel – Filip Hradil (red.), *Město v baroku, baroko ve městě*, Supplementum Zpráv Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 304, Olomouc 2012, s. 22–27.

19] Hermann HALLWICH, *Geschichte der Bergstadt Graupen in Böhmen*, Prag 1868. Stüelerovo jméno v celé knize nepadne ani jednou. „Místním kronikářem“ má autor na mysli J. M. Weinaera.

20] SOKA Teplice, AM Krupka, inv. č. 1663, Pamětní kniha M. Stüelera (opis), kniha č. 785, doprovodný text Rudolfa Knotta. Onen extrakt, ovšem dosud bez inventárního čísla, je uložen tamtéž.

21] Mattauch sám se o historii velmi zajímal a jeho pobyt v Chabařovicích přinesl plody v podobě monografie Gustav MATTAUCH, *Chronik der Stadt Karbitz*, Karbitz 1880.

středoškolský profesor Rudolf Knott,^{22]} pečlivě je přepsal a patrně zase vrátil, čímž stopa po originálu definitivně mizí. Ani přepis neměl příliš slavné osudy. Za Knottova života se vydání nedočkal, poté byl za První republiky koupěn krupským vlastivědným muzeem, které sice uvažovalo o publikování, ale nešlo na ně finanční prostředky.^{23]} Lze hovořit o štěstí, že po událostech na konci druhé světové války nakonec Knottův opis doputoval do fondů teplického okresního archivu – v opačném případě by Stüeler a jeho mimořádné paměti odborné veřejnosti, a nejen jí, asi zcela unikly.

V čem spočívá ona mimořádnost? Vedle širokého objemu a záběru díla jde o hodnotu zcela subjektivní výpovědi příslušníka městské vrstvy, jehož očima můžeme sledovat dění v Podkrušnohoří za třicetileté války takřka z „prvních řad“. Paměti, vedené autorem průběžně, měly přitom původně sloužit čistě jeho privátním potřebám, nejednalo se o žádnou analistickou práci na obecní či jinou objednávku. Z toho důvodu obsahují i celou řadu dnes bychom řekli kompromitujících vyjádření, jelikož Stüeler tu své pohnutky, názory, ba i konání v nejintimnějších sférách nijak neskrýval. Nešetřil ostatně ani invektivami vůči svým sousedům a známým.^{24]} Na dalších řádcích se tedy pokusím naznačit, v jakých konkrétních vědních disciplínách by paměti mohly a měly nalézt své uplatnění.

Jakožto písemná památka jsou Stüelerovy paměti v první řadě jazykovým útvarem, který může být zkoumán z mnoha úhlů pohledu germanistiky. Literární věda by jej měla primárně zařadit do kontextu soudobého německého písemnictví, když lze předeslat, že ani na území současného Německa k nim není k dispozici příliš mnoho analogií.^{25]} Nejširší pole se ovšem nabízí lingvistiky a dialektologii, jelikož dílo bylo sepsáno v 17. století v Krušnohoří německým rodákem z regionu a zahrnuje veškerá specifika tehdy zde používaného jazyka. Některé výrazy byly přitom velmi obtížně dešifrovatelné (někdy

22] K němu Jiří WOLF, *Rudolf Knott – kulturní historik starého Teplicka a mladší současník Julia Lipperta*, in: Marcela Oubrechtová (red.), Julius Lippert a německé prostředí v Čechách, Ústí nad Labem 2010, s. 77–84. Knott své důkladné seznámení s rukopisem využil vedle výše citované Stüelerovy životopisné skici k sepsání hned několika dalších článků, např.: Rudolf KNOTT, *Ueber die Einquartierung und Verpflegung der Truppen in der Teplitzer Gegend im dreißigjährigen Kriege*, in: *Festschrift des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1902, s. 61–71 či týž, *Über die Lebensmittelpreise in der Teplitzer Gegend im 16.–18. Jahrhundert*, in: *Thätigkeitsbericht der Teplitzer Museums-gesellschaft für das Jahr 1900*, s. 22–32.

23] Podrobně Jan KILIÁN, *V Hallwichových stopách. Muzejní spolek Krupka v době svého prvorepublikového trvání*, in: Marcela Oubrechtová – Václav Zeman (red.), *Fenomén muzeum v 19. a první polovině 20. století*, Ústí nad Labem 2011, s. 165–176 (zde s. 169–170).

24] Při jedné zmínce o poškození svého řemeslnického náčiní tak přidal přesvědčení, že pachatelem byl Nickel Wagner, což pozdějšího čtenáře (snad Johanna Wagnera) přimělo k přípisku, že takové obvinění nemůže Stüeler prokázat. Viz *Paměti*, s. 598.

25] Asi nejvíce se jim blíží dílo Volkmar Happeho, viz <http://www.mdsz.thulb.uni-jena.de/happe/quelle.php> [cit. 20. 7. 2019]. Srovnej též Hans JESSEN (Hg.), *Der Dreißigjährige Krieg in Augenzeugenberichten*, Düsseldorf 1963 a nověji Hans MEDICK – Benjamin MARSCHKE, *Experiencing the Thirty Years' War. A Brief History with Documents*, Boston – New York 2013.

přímo nedešifrovatelné) i pro rodilé mluvčí z Krupky a pro odborníky na krušnohorskou němčinu raného novověku.^{26]}

Nedocenitelný zdroj poznatků představují Stüelerovy záznamy pro toponomastiku^{27]} a případně i pro historickou geografii^{28]} a regionalistiku zaměřenou na Ústecký kraj a saské příhraničí. V pamětech totiž padá zmínka o velkém množství místních a pomístních jmen v Krupce a jejím okolí, nezřídka už dávno zcela zapomenutých. Některá Stüeler pomohl douškami lokalizovat sám, jiná se dala určit na základě Heumannova článku na toto téma,^{29]} jiná zatím své identifikaci unikají.^{30]} Zajímavé je jistě sledovat i pisatelovy geografické obzory, jen málokdy přesahující hranice českého severozápadu, českého a saského Krušnohoří, Poohří a Polabí (včetně Drážďan a Pirny), českého severozápadu a také hlavního města, do něhož Stüeler nejednou sám zavítal. Vedle centrálních úřadů pojila krušnohorské město s Prahou její šternberská vrchnost,^{31]} díky níž byli Krupští v užším kontaktu rovněž s Budyní nad Ohří a s Libochovicemi. Jejich obchodní trasy pak pro změnu směřovaly zvláště do Ústí nad Labem a do Saska.

Jedinými, kdo v novější době věnovali Stüelerovým pamětem pozornost, byla trojice autorů Brázdil, Valášek, Kotyza,^{32]} kteří je využili pro své paleometeorologické výzkumy.^{33]} Soustředili se přitom zvláště na záznamy o extrémních projevech počasí v podobě bouří, vichřic, sucha, krupobití, apod., přičemž na jejich základě došli k závěru, že 30. léta 17. století byla charakteristická sušším počasím, zatímco v následující dekádě bylo chladnější a časné či pozdní mrazy se vyskytovaly i v letních měsících. Stüelerovy paměti vyzdvihují i vzhledem k absenci srovnatelného materiálu s údaji o počasí v Čechách pro daná léta.^{34]} Faktem

26] Za pomoc v tomto směru jsem zavázán zvláště panu Klausu Thumovi z Krupky a Dr. Volkmaru Hellfritzschovi ze Stollbergu. Jen částečně využít bylo možno práci Herbert KOC, *Teplitzerisch von A–Z. Ein Mundart- und Begriffswörterbuch für Heimatfreunde aus Teplitz-Schönau und Umgebung*, Wiesbaden 1994.

27] Základní příručka viz Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny I–IV*, Praha 1947–1957.

28] Viz např. nejnověji Kol. autorů, *Krajina jako historické jeviště*, Praha 2012.

29] Manfred HEUMANN, *Die Flurnamen der Bergstadt Graupen*, *Erzgebirgszeitung* 58, 1937, s. 164–169.

30] Srovnej *Paměti*, s. 829–835 (Rejstřík místní). Na zadní předsádce edice je rovněž umístěna ze stabilního katastru převzatá mapa Krupky s vyznačením v pamětech zmíněných, identifikovaných lokalit.

31] Podrobněji Jan KILIÁN, „...von Prag wieder heimkommen“. *Pražské obzory Krupských v první polovině 17. století*, *Pražský sborník historický* 45, 2017, s. 253–271.

32] O. Kotyza se Stüelerovým pamětem věnoval i ve svém příspěvku – Oldřich KOTYZA, „*Skutkům předků svých zahynouti nedají*.“ *Ocenění významu vyprávěcích pramenů severočeské provenience pro studium kolísání klimatu v českých zemích*, in: *Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech*, Dolní Břežany 2006, s. 25–103.

33] Čistě deskriptivně ke stejnému tématu přistoupil již i Rudolf KNOTT, *Witterungsberichte aus der Teplitzer Gegend v. J. 1629–1649*, *Erzgebirgszeitung* 16, 1895, s. 185–187, 246–249 a 265–268.

34] Rudolf BRÁZDIL – Hubert VALÁŠEK – Oldřich KOTYZA, *Meteorological records of Michel Stueler of Krupka and their contribution to the knowledge of the climate of the Czech Lands*

je, že počasí bylo pro Michela Stüelera coby provozovatele zemědělských podniků alfou a omegou. Záznam meteorologického charakteru opravdu nechýbí snad na jediné stránce. Vedle už zmíněných jevů si Stüeler všímá i toho, kdy napadl první sníh, jak bylo o různých svátcích (Vánoce, Velikonoce, masopust aj.), jak se počasí změnilo během dne, hlavně však informuje, kdy nečekaný mráz spálil plodiny, kdy vítr potloukl ovoce na stromech a kdy nedostatek vláhy způsobil neúrodu. Snad jeho vlastní poznámky, snad též přejaté zkušenosti a poznatky získané četbou jej vedly i k zaznamenávání meteorologických prognostik. Velký důraz pak kladl zvláště na tzv. osudové dny v pašijovém týdnu, které měly předpovídat průběh počasí v daném roce.^{35]} Jako hluboce věřící člověk samozřejmě nemohl opominout zvláštní nebeské úkazy, které nad Krupkou pozoroval, mj. neobvyklé tvary oblak (např. v podobě vojenského jízdního oddílu) či jejich zbarvení. Veškeré tyto jevy Stüeler pochopitelně připisoval Bohu, resp. jeho vůli.

S počasím tedy u Stüelera nejmúžeji souvisí zemědělství.^{36]} To se mu po rezignaci na úřední kariéru a potíže s koželužským řemeslem stalo dokonce primárním zdrojem obživy a jeho činnost na tomto poli můžeme sledovat velmi podrobně. Autor paměti byl majitelem či uživatelem nejen menší zahrady za vlastním domem, ale i zahrad dalších, stejně jako určité výměry polností a v neposlední řadě i vinice či vinic. Ač měšťan, rolnictví, zelinářství, ovocnářství a vinařství praktikoval aktivně sám. Nejdůležitější roli v obživě tehdejší obyvatelstva dosud sehrávalo obilnářství,^{37]} což Stüelerovy paměti také potvrzují, jakož i to, že se v podhorských polohách kolem Krupky pěstovala vedle méně náročných plodin (oves, ječmen, žito) i pšenice. Ta společně s ječmenem sloužila i na výrobu piva. Proces produkce obilovin můžeme společně se Stüelerem sledovat od jeho vysetí na jaře či na podzim, přes zrání až po sklizeň a uložení, které bylo přirozeným vrcholem zemědělské sezóny. Kronikář nás seznamuje se svými náklady, výnosy, okolnostmi, které ohrožovaly úrodu, ale i s využíváním pracovních postupů (háč, okopávání) a sil, pravidelně najímaných v okolních vsích.

in 1629–1649, in: *Czech Geography at the Dawn of the Millenium*, Olomouc 2004, s. 95–112. Viz též Rudolf BRÁZDIL – Oldřich KOTYZA, *Současná historická klimatologie a možnosti jejího využití v historickém výzkumu*, Časopis Matice moravské. Supplementum I, 2001, s. 17–59.

35] Srovnej *Paměti*, s. 461.

36] K dějinám zemědělství nejnověji a synteticky Magdalena BERANOVÁ – Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2011. Zásadní práci pro „Stüelerovo“ období ale stále zůstává Josef PETRÁŇ, *Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století*, Praha 1963. Viz také Eduard MAUR, *Zemědělská výroba na pobělohorském komorním velkostatku v Čechách*, *Prameny a studie* 33, 1999, s. 3–129 či Josef KŘIVKA, *Zemědělská výroba na poddanském hospodářství v dolním Polabí a Poohří před Bilou horou*, Ústecký sborník historický 1966, s. 73–91.

37] K raně novověkému obilnářství např. Jirí RADIMSKÝ, *Produkce obilí na Moravě na sklonku 16. století*, *Časopis Matice moravské* 75, 1956, s. 153–193 nebo Josef KŘIVKA, *Podíl poddanských a velkostatku na tržní produkci a vývozu obilí po Labi v předbělohorském období*, Ústecký sborník historický 1967, s. 7–20.

Další polní plodiny, zvláště luštěniny, jako čočka a hrách, byly již mnohem pordůžnější. Bez zajímavosti není využití lebedy, která je dnes považována spíše za plevelnou rostlinu,^{38]} dříve se však konzumovala podobně jako špenát a salát, případně se coby pícnina předkládala dobytku. Otázkou je, zda pouze v květnu 1641 zaznamenaný výsev pohanky, jinak v dřívějším jídelníčku poměrně populární, byl u Stüelera výjimečný. O mnoho většího uplatnění u něho nenašlo podle všeho ani proso a z něj získávané jáhly. K zelinářským potřebám sloužily krupským obyvatelům jejich zahrady, na nichž pečovali o zelí, okurky, červenou řepu, mrkev, cibuli, ředkve, fazole, sladký hrášek, ale třeba i o hořčici nebo divoký šafrán. Sice pouze doplňkový charakter měly brambory, ale přesto jejich pěstování na krupských pozemcích patří k nejranějším dokladům jejich existence na našem území a potvrzuje teorii o jejich průniku do Čech ze sousedního Saska.^{39]} Množství vysetého zelí pak ukazuje na dominanci této plodiny na stolech nejen u venkovanů, ale i měšťanů menších urbánních lokalit. K zajímavostem náleží různé rady a návody pro vylepšení zemědělských výnosů a zbavení se škůdců, vedle skutečně praktických i značně pověrečné (např. potírání zelného osiva vepřovým sádlem nebo vkládání boty se sádlem mezi sazenice za účelem zbavení se housenek).

Skutečnou pokladnicí jsou paměti pro historickou pomologii, jelikož ovocnářství patřilo přímo k pisatelovým koníčkům. O úrodu měl velkou péči, ke zlodějům naopak žádnou milost. Stromů vlastníma rukama zasadil celou řadu, hrušně a ořešáky prokazatelně také sám rouboval.^{40]} Vedle jejich plodů svou domácnost zásoboval jablky, broskvemi a třešněmi, naopak marně bychom hledali zmínku o dnes v oblasti běžných švestkách. Plody jeřabin využívali Stüelerovi zřejmě pouze z divoce rostoucích stromů. Pokud jde o hrušně (a částečně i o jabloně), rozlišoval autor paměti velké množství druhů (zelené, ptačí, vinné, vodní, sukovité, baresdorfské aj.), z nichž mnohé se zatím nepodařilo identifikovat ani specialistům v daném oboru.^{41]} Každopádně právě zde se jim nabízí velká možnost srovnávacího výzkumu. Vlastním liseš sice nedisponoval, i tak byl ovšem Michel Stüeler také zapáleným vinařem.^{42]} Přitom je nutno poznamenat, že v dnešní Krupce je poslední stopou po vinohradech název jedné ulice v horní

38] Srovnej Miloš DEYL, *Plevelné polí a zahrad*, Praha 1956.

39] Srovnej František KUTNAR, *Malé dějiny brambor*, Havlíčkův Brod 2005.

40] Podobný zájem měl ale už o století dříve kupř. i Jošt z Rožmberka, autor spisu *Knižky o štěpování*. Srovnej též Jakub BAMBERGER, *O štěpování stromů*, Praha 1835.

41] Za pomoc děkuji pomologům Ing. Václavu Teterovi, CSc. a panu Ladislavu Blahovi.

42] K dějinám vinařství Kol. autorů, *Vinohradnictví. Kapitoly z dějinného vývoje od minulosti do současnosti na Moravě a v Čechách*, Brno 1973 a Jan KILIÁN (red.), *Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a v raném novověku*, Mělník 2009. Srovnej též Josef KŘIVKA, *K dějinám poddanského vinařství na Litoměřicku v předbělohorské době*, Vlastivědný sborník Litoměřicka 3, 1966, s. 32–50; Marie VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, *Úřad perkmistra pražských viničných hor*, Sborník příspěvků k dějinám města Prahy 6, 1930, s. 1–148 a Jan KILIÁN, *Vinařství mělnických měšťanů za třicetileté války*, in: týž (red.), *Trpké býti zdá se?*, s. 123–131.

části města. Na počátku 17. století tomu ale bylo jinak, vinice náležely k charakteristickému obrazu krupské krajiny a Stüeler těm svým věnoval mimořádnou péči, byť na speciální práce si najímal profesionální vinaře. Vinařskou sezónu můžeme v jeho pamětech sledovat neméně podrobně než onu polní, přípravnými březnovými pracemi počínaje a sklizní, resp. lisováním konče. Pozoruhodné je i pravidelné zaznamenávání tzv. rozpoznání vína většinou na přelomu dubna a května, mohlo by totiž jít o (ritualizovanou?) malou oslavu objevení se prvních révových výhonků. A stejně tak zajímavé jsou návody na vylepšení kvality vína, když např. benediktský kořen (Kuklík městský) mu měl podle něj dodat lepší vůni i chuť.

Vzhledem k tomu, že dochovaná část paměti pokrývá období, kdy Michel Stüeler zastával nejprve úřad gegenhandlera horního úřadu a posléze krupského bergmistra, nemohou v nich chybět zásadní informace o hornictví.^{43]} To bylo v Krupce za třicetileté války delší čas v úpadku a probíhající události jeho stav ještě zhoršovaly. Větší část obyvatelstva už přešla na alternativní způsob obživy a z kdysi slavného horního města se stalo řemeslnicko-zemědělské sídliště, kde se hornictví věnovali jen nemnozí.^{44]} Přesto Krupka se svou cínovou váhou zůstávala v rámci habsburské monarchie důležitým střediskem těžby a dary (případně úplatky) vlivným osobám nabývaly často podoby cínových předmětů: svícenů, krucifixů apod. Díky Stüelerovi, který v době svého úřadování disponoval solidními privátními zásobami žádaného kovu, také víme, které doly byly dosud v provozu. Všimá si samozřejmě i katastrofických událostí, v jejichž důsledcích v nich zahynuli (záduch, pád) nebo byli vážně zraněni místní horníci. Velké množství zmínek se točí kolem poplatků za cín, cla při vývozu rudy za hranice a sporů se šternberskou vrchností, nejen o finance, ale o krupská privilegia vůbec.^{45]} Vidíme také, že se cín stával předmětem krádeží i násilných loupeží, že existovaly pokusy falšovat jeho kvalitu, že se starý recykloval na nový, zjišťujeme jména obchodníků a dovídáme se o jejich značkách na zboží. Cenné informace tak paměti poskytují současně i badatelům na poli dějin cínářství.

Rovněž pro poznání dalších řemeslných oborů a jejich fungování v 17. století má Stüeler co nabídnout.^{46]} Na jednom z prvních míst je to přirozeně jeho

43] Jan KOŘAN – Karel ŽABERA, *Přehledné dějiny československého hornictví I*, Praha 1955 či Kol. autorů, *Z dějin hornictví*, Praha 1968 a nověji Jiří MAJER, *Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004. Srovnej též Petr JANČÁREK, *Hornictví v Hoře sv. Kateřiny za feudalismu*, Teplice 1980.

44] K tomu Ladislav JANGL, *Vývoj dolování na lokalitě Krupka. Ložiska cínových rud v Krušných horách 5*, Kutná Hora 1970 a Jiří MAJER, *Lesní cínové doly na českosaském pomezí v 16. a na počátku 17. století*, Sborník Národního technického muzea 4, Praha 1965, s. 132–194. Viz také Ludomír KOCOUREK – Květoslava KOCOURKOVÁ – Karel VILÍM, *Krupka z cínu zrozená*, Krupka 2005.

45] K tomu Jan KILIÁN, *Krupští bergmistři, horní inspektoři a páni Šternberkové*, *Theatrum Historiae* 9, ročník 6, 2011, s. 225–240.

46] Ze zásadních příruček: Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích*

vlastní profese, koželužství. Autor paměti byl opakovaně cechmistrem zdejšího koželužského cechu, jemuž přepsal listinu s jeho privilegií, a u místního potoka měl vlastní koželužnu, kterou posléze pronajímal, když v důsledku zchudnutí a vysokým nákladům musel na provozování řemesla rezignovat. Dokonce rozprodával i své koželužské náčiní. Mnohem více údajů než o koželužství nicméně ve Stüelerových zápisech nalezneme o pivovarnictví,^{47]} vždyť kronikář sám byl právovárečným měšťanem a v bezprostřední blízkosti krupského pivovaru bydlel. Dovídáme se, že v Krupce se vařilo pivo ječné i pšeničné (resp. hořké a bílé), dále tzv. staré a také nekvašené, dovidáme se o technologii výroby a o jejím objemu, o výrobě sladu i jeho dovozu z okolních měst, o potížích sehnat kvalitního sládku, o pořadí jednotlivých právovárečníků při výstavu piva, určeném losováním, o cenách piva a pivní dani, o šenkování a sporech o něj, v neposlední řadě pak i o konzumaci samotné a o neblahých účincích alkoholu na popíjející – Stüelera a jeho ženu (!) nevyjímaje. Zajímavé jsou informace o úrazech v pivovare (ale také ve viničních lisech), k nimž patřilo opaření nebo pád dítěte do varných kádí. Ani pro další krupská řemesla nechybějí cenné a mnohdy pro jejich vývoj v dané době zásadní údaje. Stüeler se dokonce v marginálních poznámkách vrací až hluboko do 16. století k udělení prvního cechovního privilegia místním ševcům a pečeti řezníkům. U potravinářských řemesel má na zřeteli jejich případnou nepoctivost, dokládanou hodnocením zvláště řeznického a pekařského zboží. Služby mnohých řemeslníků sám využíval a nezapomínal uvést, kolik za ně zaplatil. Vedle toho můžeme mj. sledovat krupský zbožný export a import, hlídání si monopolu jednotlivými řemeslníckými sdruženími, překračování zákazů práce o nedělích a svátcích, účast cechu při pohřbech jeho členů či obecný nedostatek surovinové základny v exponovaných válečných letech.

Dějínám hmotné kultury^{48]} a raně novověké kultury v urbánním prostředí vůbec,^{49]} spíše okrajově též kunsthistorii, poskytuje Stüeler také široké spektrum poznatků. Bez větších potíží můžeme rekonstruovat rozvržení a vybavení jeho domu (v němž se topilo v zelených kachlových kamnech a spalo v posteli

za feudalismu, Praha 1963 a též, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961. Ze starších prací zůstává stále přínosný Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909.

47] Obecně k tématu Josef JANÁČEK, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959. Pro konkrétní lokality viz např. Miloš DVOŘÁK, *Českokobrodské pivovarnictví v předbělohorské době*, Český Brod 1996 či Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví v předbělohorské době*, in: Michaela Hrubá (red.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Ústí nad Labem 2000, s. 149–174.

48] Zásadním kompendiem k problematice je Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1–2*, Praha 1995–1997.

49] Zde zvláště viz Jiří PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547–1620*, Praha 1993. Signifikanční je, že pro dobu následující analogické práce nejsou k dispozici. K výjimkám patří Irena KORBELAŘOVÁ, *Města na Těšínsku v 18. století*, Český Těšín 2005.

s nebesy) nábytkem, náčiním, náradím a dalšími doplňky. Nechybělo tu cínové nádoby, knihy s náboženskou a naučnou tematikou, dokonce ani obrazy a jiné předměty uměleckého řemesla.^{50]} Podobně zjišťujeme, do čeho se pisatel oblékal a obouval, do čeho jeho manželka a děti, jaký typ ošacení a z jakých látek nosili, kde a za kolik je nakupovali.^{51]} Možnosti studia stravy v krupském městském prostředí jsem naznačil již výše ve stati o zemědělství, vlastní produkci, byť do ní zařadíme i pečení obilných produktů a zdroje masa z chovu drůbeže a dobytka, se ale Stüelerův jídelníček nevyčerpával. Nakupoval i u specialistů, některé produkty získal darem nebo výměnou, přišel si i na ryby z krupských rybníčků nebo na lahůdky ze zabijaček. A zapomenout samozřejmě nemůžeme na příležitostnou zvěřinu z okolních lesů. Naopak, v dobách největší nouze museli Stüeler a jeho rodina vzít zavděk i produkty, které jinak nepatřily k jejich standardnímu jídelníčku, mj. po okolí posbíranými šípky, z nichž se vařila polévka. Krupský písmák chodil také do lesa na houby.^{52]}

Pro dějiny vojenství a válečných událostí v severočeském regionu již opakovaně Stüelerovy paměti využil autor těchto řádků.^{53]} Je pochopitelné, že pisatel zaznamenal prakticky každou vojenskou návštěvu ve městě, tolik nevítanou a obávanou, jak domácí (císařskou), tak nepřátelskou (saskou a švédskou), včetně toho, jaké škody napáchaly. S pohnutím sledoval i to, co se děje v blízkém okolí: plundrování vesnic a městeček, dobývání měst, hradů a zámků, budování záseků a průběh fortifikačních prací, mj. na pevnosti Doubravská hora u Teplíc, požáry způsobené vojáky i nešťastnou náhodou, loupení marodérů na cestách. Vojenskému násilí neutekl ani on sám a zkušenost jej málem stála život, výstřel z pistole jej naštěstí nezasáhl. Větší smůlu měl jeho blízký přítel, s jehož vdovou

50] Srovnej Václav BŮŽEK, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, Opera Historica 1, 1991, s. 43–73; Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách. Prameny, metody, stratifikace*, Jihočeský sborník historický 59, 1990, č. 2, s. 65–80; Zdeněk HOJDA, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627–1740*, Pražský sborník historický 27, 1994, s. 47–104; týž, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627–1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I*, Pražský sborník historický 26, 1993, s. 38–102; Jiří PEŠEK, *Obrazy, grafiky a jejich majitelé v předbělohorské Praze*, Umění 39, 1991, s. 269–383; Jitka STUDIHRADOVÁ, *Kulturní úroveň staroměstských domácností předbělohorského období. Umělecké řemeslo v měšťanské domácnosti v Praze*, Diplomová práce FF UK, Praha 1982.

51] Srovnej Alena NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012 nebo Zuzana SAFRTALOVÁ, *Oděv, schránka lidského těla i duše*, Ústí nad Labem 2010.

52] K měšťanské stravě Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 830–841. Srovnatelnou syntézu jako je Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*, České Budějovice 2000 dosud pro měšťanské prostředí nemáme.

53] Jan KILIÁN, „Gott wird sie straffen...“. *Vojáci v pamětech Michela Stüelera z Krupky (1629–1649)*, Historie – Otázky – Problémy 3, 1/2011, s. 115–122 a týž, *Třicetiletá válka v Krušnohoří v pamětech krupského koželuha*, in: Comotovia 2011. Sborník příspěvků z konference věnované 420. výročí chomutovského povstání z 15. července 1591 (1591–2011), Chomutov 2012, s. 85–92.

se Stüeler posléze oženil. Zemřel na následky pádu ze skály nad městem, z níž jej srazil jistý voják. Společně se Stüelerem můžeme sledovat, jak se vojáci chovali v domech zdejších obyvatel.^{54]} Někteří pokojně, ba přímo přátelsky, jiní se naopak dopouštěli násilí a krádeží, zaznamenán byl i pokus o znásilnění místní dívky.^{55]} Díky Stüelerovi můžeme kupříkladu velmi podrobně zrekonstruovat krupský pobyt císařského korneta chorvatského původu Petra Domniloniče, který byl do města svými nadřízenými dosazen jako tzv. *salva guardia* a jehož počínání vykazovalo veškerá úskalí podobných návštěv.^{56]}

Kriminálních deliktů se samozřejmě v Krupce nedopouštěli pouze vojáci, v 17. století kriminalizované přečiny se totiž i v krušnohorském městě objevovaly takřka na denním pořádku.^{57]} A Stüeler je nemohl přejít mlčením. Nejen jeho, ale asi celé široké okolí nejvíce vzrušil případ loupežné vraždy chabařovického faráře Simona Schemelia a jeho kuchařky Hedviky v době saského vpádu do Čech. Podrobnosti o pátrání po zločincích, o jejich vyšetřování a výpovědích za přítomnosti mosteckého kata si zapisoval den po dni a v době vrcholícího procesu poskytl události na stránkách svých pamětí největší prostor, stejně jako ofřesnému divadlu, při němž byli vrazi krutým způsobem popraveni.^{58]} Ani to ale nebyl ve sledované době ve městě jediný případ vraždy či zabití, o infanticidii nemluvě. Méně závažné, zato mnohem častější byly nejrůznější krádeže a pychy v zahradách a na polích, občasná bitky nebo fyzické inzultace, mravní a církevní přestupky, prim pak i zde hrály urážky na cti. Těm se, a to jako adresát i příjemce, nevyhnul ani kronikář. Dokonce se nevyvaroval ani oněch poklesků mravních, byť je (smilstvo, cizoložství, fyzické napadnutí jednoho z rodičů aj.) sám velmi odsuzoval. V opilosti totiž zaútočil nožem na vlastní ženu a těžce ji zranil. Při absenci smolných knih a zápisů z oblasti trestního soudnictví v Krupce jsou tak Stüelerovy paměti vhodné rovněž pro studia právní a kriminalistická.

54] K tomu velmi přínosně Ralf PRÖVE, *Der Soldat in der „guten Bürgerstube“. Das frühneuzeitliche Einquartierungssystem und die sozioökonomischen Folgen*, in: Bernard R. Kroener – Ralf Pröve (Hg.), *Krieg und Frieden. Militär und Gesellschaft in der frühen Neuzeit*, Paderborn 1996, s. 191–219. Viz také Marek ĐURČANSKÝ, *Zkušenosti Nymburských s vojáky za třicetileté války. Sonda do problematiky obrazu vojáka v českém prostředí*, Kuděj 1999/1, s. 22–38.

55] Problematika násilí (raně novověkých) vojáků na ženách zatím nebyla v české historiografii reflektována. Důvodem může ovšem být i absence pramenů, v nichž se takové záležitosti objevují jen zcela výjimečně. Analogicky pro jiné prostředí téže doby srovnej Karin JANSSON, *Soldaten und Vergewaltigung im Schweden des 17. Jahrhunderts*, in: Hans Medick – Benigna von Krusenstjern (Hg.), *Zwischen Alltag und Katastrophe*, s. 195–225.

56] Pokusil jsem se o to ve studii Jan KILIÁN, *Na kvartýře. K aspektům soužití mezi vojáky a měšťany za třicetileté války*, *Historie a vojenství* 63, č. 1, 2014, s. 20–34.

57] Srovnej Jindřich FRANCEK, *Velké dějiny země Koruny české. Zločinnost a bezpráví*, Praha – Litomyšl 2011; Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650–1770*, Praha 2008 či Richard van DÜLMEN, *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 2001. Případně vybrané edice smolných knih, z nichž zvláště Jaroslav PÁNEK (ed.), *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617–1751*, Praha 1977.

58] Srovnej Jan KILIÁN, *Vražda chabařovického faráře Schemelia*, Ústecký sborník historický 2012, č. 1–2, s. 7–21. Rudolf KNOTT, *Ein hochnothpeinliches Gerichtsverfahren in Graupen i. J. 1632*, *Erzgebirgszeitung* 15, 1894, s. 243–246.

Z dosud uvedeného jistě vyplýne, že Michel Stüeler může být, v pozitivním slova smyslu, ideálním případem také pro psychologa či psychoanalytika,^{59]} případně psychiatra,^{60]} a pro výzkum na poli dějin mentalit.^{61]} Vždyť krupský kronikář byl zcela produktem své doby s jejím vnímáním prostoru a času, člověkem zbožným^{62]} a zároveň pověřčivým, plně věřícím na zázraky.^{63]} Stačí uvést jeho opakovanou pozornost zázračným úkazům na obloze či víru, že smrt sedláka v důsledku pádu stromu zavinilo jeho předchozí rouhání se vůči Panně Marii. Stüeler se nebál svěřit papíru své postoje, názory, přání a touhy, udával (i s vlastní sebekritikou), jak se v určitých situacích choval nebo zachoval. Dokonce si zaznamenal některé ze svých a manželčiných snů.^{64]} Z jednoho přitom zcela zřetelně vyplývá náboženská schizofrenie tohoto nuceného konvertity, do jehož katolictví se nejednou vloudily prvky zapovězeného luteránství. Šlo o sen, v němž přijímal podobojí a pastorovi sliboval vytrvalost ve víře svých předků. Konstatovalo-li se dosud, že o privátním sexuálním životě měšťanů raného novověku u nás toho víme minimum, je Stüeler opět výjimkou. V zápiscích můžeme sledovat např. frekvenci jeho pohlavních styků s manželkou, preferovanou denní dobu pro koitus (ráno), zastírací výrazy pro milostný akt či důvody pro sexuální zdrženlivost.^{65]} Studium by bylo možno v příbuzných disciplínách rozšířit dále i do domén historické demografie, sociologie a sociální antropologie,^{66]} mj. na dějiny rodinných vztahů,^{67]} potažmo vůbec vztahů v rámci celé krupské urbánní komunity.^{68]} Stranou by neměly zůstat ani dějiny

59] Srovnej Vladimír VAVRDA, *Otázky soudobé psychoanalýzy. Tradice a současnost*, Praha 2005; Julia BOROSSOVÁ, *Témata psychoanalýzy I. Člověk, společnost a kultura z pohledu psychoanalýzy*, Praha 2003 či Hugo ŠIROKÝ, *Meze a obory psychoanalýzy*, Praha 2001.

60] Viz zvláště Vladimír VONDRÁČEK – František HOLUB, *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*, Praha 1968.

61] K tomu Veronika STŘEDOVÁ, *Počátky formování konceptu dějin mentalit v české historiografii*, Praha 2008. Inspirativní v tomto směru pak mohou být mj. Jacques Le GOFF, *Za jiný středověk*, Praha 2005 či Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřítelé. Město středověké Evropy (1500–1700)*, Praha 2006.

62] Nejnověji Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013; zde i další literatura.

63] K tomu mj. příspěvek Karel ČERNÝ, *Zázraky, historie a biomedicína*, *Folia Historica Bohemica* 24, č. 1, 2009, s. 7–19. Dále i Martin GAŽI, *Vesmírná jeviště v „lidských bíd hospodách“*. *Barokní zázraky v dějinách Českých Budějovic a Klatov od Jana Floriána Hammerschmidta*, tamtéž, s. 21–55.

64] Srovnej Jiří WOLF, *Sny v literárních rukopisech českého baroka*, in: Marie Janečková – Jarmila Alexová – Věra Pospíšilová (red.), *Slovesné baroko ve středoevropském prostoru*, Praha 2010, s. 269–281.

65] K problematice mj. Michel FOUCAULT, *Dějiny sexuality I–III*, Praha 1999–2003 nebo Georg DENZLER, *Zakázaná slast. Dva tisíce let křesťanské sexuální morálky*, Praha 1999.

66] Zdeněk R. NEŠPOR – Jan HORSKÝ, *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*, *Kuděj* 6, 2004, č. 1, s. 61–81.

67] Monograficky Jan HORSKÝ – Markéta SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, Praha 1997.

68] Viz např. Josef GRULICH – Hermann ZEITLHOFER, *Struktura jihočeských venkovských a městských domácností v 16. a 17. století. Příspěvek k sociální každodennosti poddaných v období*

lékařství,^{69]} protože Stüeler neuváděl o nemocích a zraněních jen prostá fakta, ale informoval nezřídka také o průběhu a délce léčby, o zákrocích (amputace, léčba očního zánětu, vytržení zubu aj.) a jejich ceně, o možnostech a prostředcích lidového léčitelství. U většiny nebožtíků navíc uvedl příčinu jejich úmrtí.

Předkládaný příspěvek se pokouší jen ve velmi omezené míře poreferovat o různých možnostech využití Stüelerových pamětí, své si v něm mohou bez pochyb najít specialisté v mnoha dalších, výše nezmiňovaných oborech. Přesto snad naznačil, jakým směrem by se mohl ubírat následný výzkum. Prvním vydáním úplné edice, a to i v německé mutaci,^{70]} byl momentálně naplněn primární předpoklad pro komplexní zhodnocení Stüelerova díla odbornou veřejností.

The memoirs of Michel Stüeler (1629–1649) as a resource for historical and other scientific disciplines

Summary

The burgher and tanner from the Bohemian town Krupka, Michel Stüeler, probably kept his handwritten memoirs between 1615 and 1657 when he died, of which a part of the period from 1629–1649 has been preserved to this day. However, even its extent and scope is quite extraordinary, although it has been practically unknown to the public. This paper attempts to outline the possibilities of Stüeler's memoirs in various scientific disciplines. Primarily, it should be German studies, which would place this linguistic German resource within the framework of contemporary German literature and evaluate it in terms of linguistics. A wide range of possibilities is also offered for toponomastics and historical geography, or regionalism of the region of Ore Mountains. Until recently, Stüeler had received some extraordinary attention from among paleometeorology specialists who compared climate change during the 1630 s and 1640 s. The weather at Stüeler, operating fields, gardens, orchards and vineyards, of course, was most closely related to agriculture, for which the writer brings a lot of knowledge, at the top of the field of pomology. Handicraft production is not left behind either, but mainly tannery, brewing and mining. Stüeler's history of material culture will provide information about his house, its furnishings, eating and dressing, history of military events in the region and his view of soldiers, criminal-law studies of the criminal activities of his contemporaries. As a personal, essentially uncensored

raného novověku, Historická demografie 23, 1999, s. 31–84.

69] Nejnověji i s další literaturou Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004.

70] Jan KILIÁN (Hg.), *Michel Stüelers Gedenkbuch (1629–1649). Alltagsleben in Böhmen zur Zeit des Dreißigjährigen Krieges*, Göttingen 2014.

testimony of a particular historical personality, Stüeler's memoirs can be an excellent source for research in the fields of sociology, psychology and psychiatry, the history of mentalities or social anthropology. Similarly, they can be appreciated by the history of medicine and, at least marginally, other disciplines (zoology, botany, metallurgy...).

